

บทที่ ๒

นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทที่ ๒ นี้จะได้ศึกษาสภาพหรือลักษณะของนรกและสวรรค์ ซึ่งประกอบด้วย ความหมายของนรก ประเภทและลักษณะของนรก ความหมายของสวรรค์ ประเภทและลักษณะของสวรรค์ ความเชื่อนรกและสวรรค์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และอิทธิพลของความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ที่มีต่อสังคมไทย มีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ ความหมายของนรก

คำว่า “นรก” ตามความหมายของรูปศัพท์และทัศนะของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ประมวลได้ดังนี้

นรก (นะ-) น. แดนหรือภูมิที่เชื่อกันว่าผู้ทำบาปจะต้องไปเกิดและถูกลงโทษ, โดยปริยายหมายถึงแดนที่มีแต่ความทุกข์ทรมาน^๑

นिरย (ญ) ประเทศที่มีความเจริญออกแล้ว, ประเทศมีความเจริญไปปราศแล้ว, ประเทศไม่มีความเจริญ, ประเทศปราศจากความเจริญ, ภพไม่มีความเจริญ, ภพไม่มีความสุข, โลกไม่มีความเจริญ, โลกไม่มีความสุข. วิ. อโย อัญญผล, โส นิคฺคโต อสุมาดิ นิรโย^๒ (ผลที่ปรารถนา ชื่อว่า ความเจริญ, ความเจริญนั้น ไปปราศแล้ว จากภพนี้ เหตุนี้ ภพนี้ ชื่อว่า เป็นที่ไปปราศแล้วจากความเจริญ)

คำว่า “นรก” มาจากคำบาลี “นริยะ” แปลว่า สภาพที่ไม่มีความเจริญ สภาพที่ไม่มีความสุข สภาพหรือภูมิที่ไม่มีความยินดี ไม่มีความเบาใจ นรกคือภูมิเป็นที่เสวยทุกข์ของคนผู้ทำบาปตายแล้วไปเกิด เป็นแห้วแห่งความทุกข์ ไร้เสียซึ่งความสุขและความเจริญ เป็นภาวะที่ร้อนรน^๓

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๖๓.

^๒ป. หลงสมบุญ, พจนานุกรมมคธ – ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕๗.

^๓พระมหาสมจินต์ สมมุปาญญ, “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓).

ที่เรียกว่า “นรก” เพราะพวกที่ไปตกนรก เป็นคนชนิดที่ต้องตกต่ำ ปราศจากความอับใจ ปราศจากความชื่นชม ก็พวกที่เป็นเนรยิกสัตว์ (สัตว์นรก) พวกนั้นเข้าไปในนรกนั้นด้วยกรรมของตนทุกตฤมิแห่งนี้ เลวกว่าภูมิทั้งปวงในกามธาตุ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า นรก^๔

นิรยภูมิหรือโลกนรกนี้ เป็นโลกที่ไปด้วยความทุกข์ล้วน ๆ เป็นโลกที่ปราศจากความสุขโดยสิ้นเชิง สัตว์ผู้ไปเกิดอยู่ในโลกนรกนั้น ไม่มีความสุขแก่สักชนิดหนึ่งเลย เพราะฉะนั้น โลกนี้จึงได้ชื่อว่า “นิรยภูมิ” = โลกที่ไม่มีความสุขสบาย นิรยภูมินี้มีอาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลนักหนา แบ่งเป็นเขตเป็นประเภทใหญ่ก็มี เล็กก็มี เช่นเดียวกับโลกมนุษย์เรานี้ ผิดกันแต่ว่าสถานที่แต่ละแห่งในนิรยภูมินี้ ไม่นิยมเรียกว่า “รัฐ” หรือ “ประเทศ” แต่นิยมเรียกสถานที่แต่ละแห่งในนิรยภูมิว่า “ขุม”^๕

จากการศึกษาถึงความหมายของนรก สรุปความได้ว่า นรก คือภพหรือสถานที่ที่ปราศจากความสุขความเจริญ มีแต่ความทุกข์ทรมาน เป็นสถานที่ลงโทษสัตว์ผู้ทำความชั่วหลังละโลกนี้ไปแล้ว เป็นภพหรือภูมิที่ต่ำสุดในบรรดาภพหรือภูมิทั้งหลาย เป็นส่วนหนึ่งของสงสารวัฏ หรือการเวียนว่ายตายเกิด ไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัส

๒.๒ ประเภทและลักษณะของนรก

๒.๒.๑ ประเภทของนรก

นรกที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกโดยมากจะกระจัดกระจายอยู่ตามพระสูตรต่าง ๆ ที่ปรากฏเป็นชื่อของนรกโดยตรงก็มี เช่น โลหกุมภินรก เป็นต้น กล่าวถึงสภาพของนรกก็มี เช่น แม่น้ำเวตรณีนี มีน้ำเป็นกรด หยาบแข็ง เผ็ดร้อน ข้ามได้ยาก ปกคลุมไปด้วยบัวเหล็กมีใบคมไหลไปอยู่^๖ เป็นต้น ทำให้ยากต่อการศึกษาค้นคว้าและเรียงลำดับจัดประเภท ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์วิเสสศึกษาเข้าใจได้ง่ายกว่าและสามารถบอกประเภทและจำนวนได้ด้วย มีหลักฐานเกี่ยวกับมหานรก ๘ ขุม อุตสทนรก ซึ่งเป็นบริวารของมหานรก และขุมโลกนรก ปรากฏในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสประเภทจักรวาลวิทยาแนวพุทธ ดังนี้

^๔กรมศิลปากร, *โลกบัญญัติของพระลัทธิธรรมโฆษณะ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย, ๒๕๒๘), หน้า ๔๘.

^๕พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), *ภูมิวิลาสินี*, จัดพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพพระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), (กรุงเทพมหานคร : วัดยานนาวาและมูลนิธิวัดพระธรรมกาย, ๒๕๔๔), หน้า ๘๐.

^๖พ.ช. (ไทย) ๒๘/๑๓๒๓/๓๘๗.

นรกอันน่าสะพรึงกลัวนัก เป็นแดนสยดสยอง ๘ ขุมเหล่านี้ คือ สัตว์เขี้ยว ๑, กภาพ
 สุตคนรก ๑, สังฆาตคนรก ๑, โรธวนรก ๑, มหาโรธวนรก ๑, ตาปนคนรก ๑, มหาตาปนคนรก
 ๑, อเวจีนรก ๑ นรกเหล่านี้ ๘ ขุม ๘ ประตุ จำแนกไว้เป็นสัดส่วน มีกำแพงเหล็กล้อม
 โดยรอบ ถูกครอบมิดชิดด้วยเหล็ก พื้นของนรกเหล่านี้ปูด้วยแผ่นเหล็ก มีไฟรุ่งเรือง
 ประกอบด้วยความร้อนแผ่ไปถึง ๑๐๐ โยชน์โดยรอบ ดำรงอยู่ในกาลทั้งปวง เคลื่อนกล่น
 ด้วยผู้มีกรรมชั่ว แต่ละขุมมีอุสสทนรก ๑๖ ขุม หนึ่ง ภายในของนรกเหล่านี้ โดยกว้าง โดย
 ยาวและส่วนสูง ปริมาณโดยรอบมีถึง ๘๐๐ โยชน์ทีเดียว บัณฑิตพึงทราบอย่างนี้ แผ่นผามี
 ส่วนหนาประมาณ ๕ โยชน์ ข้างบนมีแผ่นกระเบื้องทำด้วยเหล็ก แม้ข้างล่างก็มีพื้นเหล็ก
 ขนาดนั้น โดยรอบกับอุสสทนรกแต่ละขุมมีประมาณ ๑๐,๐๐๐ โยชน์ นรกเหล่านี้มี
 ประมาณ ๑๐,๐๐๐ โยชน์ทีเดียว นรกเหล่านี้พึงมี ๓,๖๐๐ ขุมโดยอำนาจการรวมทั้งหมด
 หนึ่ง ในทิศทั้ง ๔ ของนรกทั้ง ๘ ขุมเหล่านี้ แต่ละทิศมียมโลก (นรก) อยู่ทิศละ ๑๐ แห่ง
 ยมโลก (นรก) ๑๐ เหล่านี้ คือ หม้อโลหะ (โลหกุมภินรก), ป่าไม้จ้าว (ลิมพลีวันนรก), สัตว์
 มีเล็บเป็นดาบ (อสินขนรก) น้ำทองแดง (ตามโพทกนรก), สวนเหล็กแดง (อโยคุพนรก),
 ภูเขาเนื้อ (ปิสสปัพพคนรก), แม่น้ำแกลบ (อุสนทินรก), แม่น้ำเย็น (สิดโลลิตนรก), หมา
 นรก (สุนขนรก), แผ่นศิลายนต์ (ยันตปาสาณนรก), หนึ่งทิศแม้ทั้ง ๔ ของมหานรก ๘
 ขุมเหล่านี้ มียมราช ๔ ท่าน แม้อำมาตย์ชื่อสิริคุตก็มีจำนวน ๔ ท่านเท่ากัน พยายมและ
 อำมาตย์สิริคุตพิจารณาเรื่องควรและไม่ควร ตัดสินไปตามกรรม”^๓

อุสสทนรกเป็นบริวารมหานรกทั้ง ๘ ล้อมรอบมหานรกละ ๑๖ ขุม ดังนั้น จึงมีอุสสทน
 รกทั้งสิ้น ๑๒๘ ขุม (๑๖ X ๘ = ๑๒๘) นอกจากนี้มหานรกทั้ง ๘ มียมโลกนรกเป็นบริวารล้อมรอบ
 ขุมละ ๔๐ ดังนั้น จึงมียมโลกนรกทั้งสิ้น ๓๒๐ ขุม (๔๐ X ๘ = ๓๒๐)

นรกที่มีชื่อว่า อุสสทนรกและยมโลกนรก เป็นนรกมีชื่อปรากฏในคัมภีร์จักกวาฬทีปนี
 และโลกทีปสาร ๓๐ ขุมคือ

๑. เวตรณินทินรก	๒. สุนขนรก
๓. สัตว์เขี้ยวคนรก	๔. อังการกาสุนรก
๕. โลหกุมภินรก	๖. โลหกุมภินรก(อีกขุมหนึ่ง)
๗. อุสนทินรก	๘. ตุนนรก

^๓ดูรายละเอียดใน กรมศิลปากร, **โลกทีปสารของพระสังฆราชเมธีกร**, (กรุงเทพมหานคร : ห้าง
 หุ่นส่วนจำกัดสามัญนิบุคคสพระชาพาณิชย์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๓-๑๔., กรมศิลปากร, **จักกวาฬทีปนีของพระ
 สิริมังคลาจารย์**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ่นส่วนจำกัดเซ็นทรัลเอ็กเพรสศึกษาการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๕๕-
 ๑๐๔.

๕. โอรัพภิกาทินรก	๑๐. มุตตกรีสปฺณนรทนรก
๑๑. อโยโลหิตปฺพพฺณนรทนรก	๑๒. ญฎการินรก
๑๓. อติจารินิตถีนรก	๑๔. ชลิตอังคารปฺณนรท
๑๕. มิจฉาทิฏฐิกนรก	๑๖. บุรธารินรก
๑๗. โกฏฐิมพลีนรก	๑๘. มิคฺคททกาทินรก
๑๙. ขาโรทกทินรก	๒๐. บุรตฺตญฺจนนรก
๒๑. วาลเวฐฐมหายันตนรก	๒๒. อัพพุทนรก
๒๓. นิรพพุทนรก	๒๔. อพฺพทนรก
๒๕. อัญญนรก	๒๖. โสคันธิกนรก
๒๗. อุปลนรก	๒๘. ปทุมนรก
๒๙. คัพภปาดนรก	๓๐. กุณปนรก ^๔

นรกอีกประเภทหนึ่งคือโลกันตนรก (นรกที่ตั้งอยู่ระหว่างโลกจักรวาลทั้ง ๓) นรกนี้อยู่ตรงรอยระหว่างจักรวาลนี้กับจักรวาลอื่น^๕ โลกันตนรคนั้นมีความมืดมนยิ่งนัก แสงดาวแสงเดือนและแสงตะวันส่องไปไม่ถึง เป็นสถานที่มืดมนอนธการ สามารถห้ามเสียดซึ่งความบังเกิดขึ้นแห่งวิญญูณ เปรียบปานดังคนหลับตาในคราวเดือนดับข้างแรม ฉะนั้น การที่มีสภาพมืดมากเช่นนี้ ก็เพราะอยู่นอกจักรวาล พ้นจากโลกสวรรค์โลกมนุษย์ออกไปนั่นเอง^๖

รวมมหานรก อุตสทนรก ขมโลกนรก และโลกันตนรก มีทั้งหมด ๔๕๖ ขุม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ชื่อของนรกทั้งหมดนี้ เป็นการตั้งชื่อตามลักษณะของสถานที่ที่สัตว์นรกถูกลงโทษ ถ้ามีการตั้งชื่ออาณาเขตของมหานรกทั้งหมดทุกตารางพื้นที่จะมีชื่อนรกมากกว่านี้ เพราะมหานรกแต่ละขุมมีบริเวณใหญ่มาก นรกแต่ละขุม เรียกชื่อตามลักษณะของสถานที่ก็มี ตามลักษณะของการลงโทษของนายนิรยบาลก็มี ตามวัตถุสิ่งของ หรือสัตว์ที่อยู่เป็นประจำในนรกนั้นก็มี ตามบาปกรรมที่สัตว์นรกที่เคยทำไว้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ก็มี^๗ หลักฐานเกี่ยวกับการตั้งชื่อนรกทั้งหลายรวบรวมได้ดังนี้

^๔กรมศิลปากร, จักรวาทพิธานของพระสิริมังคลาจารย์, หน้า ๑๐๕-๑๐๘., กรมศิลปากร, โลกที่ปกสารของพระสังฆราชเมธีกร, หน้า ๑๖-๑๗.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๖.

^๖ส.มหา. (ไทย) ๑๕/๑๑๑๖/๖๒๕., พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), ภูมิวิลาสินี, จัดพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพพระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), หน้า ๑๑๓.

^๗พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ, “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, ๒๕๓๓.

ฎีกาปาตาลวรรคว่า นรกขุมใด นายนิรยบาลทำเครื่องหมายด้วยด้ายคำของช่างไม้ แล้วใช้มีดถากร่างกายของสัตว์นรก(ตามแนวด้วย) เพราะเหตุนี้ นรกนั้นจึงมีชื่อว่า กภาพสูตระ อรรถกถาสังกิจจชาดกว่า นายนิรยบาลร้องคำราม ถืออาวุธนานาชนิดอันโพลงติดตามพวกสัตว์นรกไปมาบนแผ่นดินเหล็ก อันลุกโพลง ประหารแล้วให้ด้ายคำอันลุกโพลงตกลงไปยังสัตว์นรกผู้ล้มลงบนดินอันลุกโพลง นายนิรยบาลถือขวานอันลุกโพลงคำรามร้อง เหมือนพวกสัตว์นรกซึ่งร้องโหยหวนอยู่เป็น ๘-๑๖ ส่วน ตามแนวด้วยคำในนรกนี้ เพราะเหตุนี้ นรกนี้จึงชื่อว่า กภาพสูตระ^{๑๒}

ฎีกาปาตาลวรรคว่า นรกชื่อว่า อวีจิ (อเวจี) เพราะไม่มีแม้วีจิ คือแม้เศษแห่งความสุขในนรกขุมนี้ หรือเพราะไม่มีวีจิคือความสุขในนรกขุมนี้...อรรถกถาสังกิจจชาดกว่า นรกขุมนี้ชื่อว่า มหาวีจิ แปลว่า วีจิใหญ่ในนรกนั้น เปลวไฟ ตั้งขึ้นจากฝาด้านตะวันตกเป็นต้นพุ่งตรงไปกระทบฝาด้านตะวันตกเป็นต้น และเปลวไฟนั้นทะลุผากินเนื้อที่ออกไปข้างนอกอีก ๑๐๐ โยชน์ เปลวไฟตั้งขึ้นข้างล่าง พุ่งขึ้นไปกระทบข้างบน ตั้งขึ้นข้างบน พุ่งไปกระทบข้างล่าง ชื่อว่าช่องว่างแห่งเปลวไฟ ไม่มีในนรกขุมนี้...^{๑๓}

ในสุนขนรก สุนัขทั้งหลาย แต่ละตัวโตเท่าช้างขนาดใหญ่ มี ๔ สีด้วยกัน คือ ดำ ขาวดำ และเหลือง ไล่กัดสัตว์นรกบนแผ่นดินเหล็กอันลุกโพลง ราวกะไถเนื้อ ยังสรีระประมาณ ๓ คาวุต (๓๐๐ เส้น) ของสัตว์นรกเหล่านั้นให้ล้มลง ณ แผ่นเหล็กอันลุกโพลง...^{๑๔}

ในอดิจารินตถีนรก นรกที่หญิงซึ่งประพฤตินอกใจสามีหมดหม้อยู่ หญิงเป็นอันมาก มีตัวอันแตกเฟะ รูปร่างน่าเกลียดราวกะโคสีรีษะขาด เปื้อนเปรอะด้วยหนองและเลือด เข้าไปในแผ่นดินอันลุกโพลงเป็นนิตย์แก่สะเอว...^{๑๕}

๒.๒.๒ กรรมที่ทำให้ไปบังเกิดในนรก

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงวิบากกรรมของสัตว์ผู้ทำความชั่วคือการไปสู่ทุกขภูมิ ซึ่งนรกก็เป็นหนึ่งในทุกขภูมินี้ ประมวลพระพุทธพจน์เหล่านั้นได้ดังนี้

ในสามัญญผลสูตร พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงคติของสัตว์ผู้ประกอบทุจริตและชักชวนให้ผู้อื่นประพฤติทุจริตด้วยว่า

^{๑๒}ดูรายละเอียดใน กรมศิลปากร, จักรกภาพที่ปนิของพระสิริมังคลาจารย์, หน้า ๑๐๐., โลกทิปการของพระสังฆราชเมธีกร, หน้า ๑๗., โลกบัญญัติของพระสัทธัมมโมษณะ, หน้า ๗๐-๗๒.

^{๑๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๒.

^{๑๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖.

^{๑๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๘.

ภิกษุย่อมจิตไปเพื่อจุตูปปาตญาณ เห็นหมู่วัตถุผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่วัตถุผู้เป็นไปตามกรรมว่า หมู่วัตถุที่ประกอบกายทุจริต วาจทุจริต และมโนทุจริตกล่าวร้าย พระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก^{๑๖}

ในคายนสูตร มีพระพุทธพจน์เกี่ยวกับคติของผู้ปฏิบัติไม่ดีต่อความเป็นสมณะว่า “หล้าคาที่บุคคลจับไม่ดี ย่อมบาดมือแน่นอน ฉันทใด ความเป็นสมณะที่บุคคลปฏิบัติไม่ดี ย่อมหลุดเข้าไปในนรก ฉันทนั้น”^{๑๗}

ในมัจฉริสูตร มีพระพุทธพจน์เกี่ยวกับการบังเกิดในนรกของของคนตระหนี่ว่า “คนเหล่าใดในโลกนี้ เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่นบริภาษผู้อื่น ทำอันตรายแก่คนเหล่านั้นผู้ให้อยู่ คนเหล่านั้นย่อมบังเกิดในนรก...”^{๑๘}

ในเปสลาติมฺมยฺยนาสูตร มีพระพุทธพจน์เกี่ยวกับคติของของการเป็นคนเย่อหยิ่งและลบหลู่คุณท่านว่า “หมู่วัตถุที่ยังลบหลู่คุณท่าน ถูกความเย่อหยิ่งกำจัดแล้ว ย่อมตกนรก เหล่าบุุชชนที่ถูกความเย่อหยิ่งกำจัดแล้ว เกิดในนรก ย่อมเศร้าโศกตลอดกาลนาน”^{๑๙}

ในอาทิตตปริยายสูตร มีพระพุทธพจน์เกี่ยวกับคติของผู้ไม่สำรวมอินทริยว่า

การถือนิมิตโดยอนุพยัญชนะในรูปที่พึงรู้แจ้งทางตาไม่ประเสริฐเลย วิญญานที่เนื่องด้วยความยินดีในนิมิตหรือเนื่องด้วยความยินดีในอนุพยัญชนะเมื่อตั้งอยู่ พึงตั้งอยู่ได้ ถ้าบุคคลกระทำกาลกิริยาในสมัยนั้น เป็นไปได้ที่บุคคลนั้นจะพึงถึงคติอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน...การถือนิมิตโดยอนุพยัญชนะในเสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู...การถือนิมิตโดยอนุพยัญชนะในกลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก...การถือนิมิตโดยอนุพยัญชนะในรสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น...การถือนิมิตโดยอนุพยัญชนะในโผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย...วิญญานที่เนื่องด้วยความยินดีในนิมิตหรือเนื่องด้วยความยินดีในอนุพยัญชนะเมื่อตั้งอยู่ พึงตั้งอยู่ได้ ถ้าบุคคลกระทำกาลกิริยาในสมัยนั้น เป็นไปได้ที่บุคคลนั้นจะพึงถึงคติอย่าง ๑ ใน ๒ อย่าง คือ นรกหรือกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน^{๒๐}

^{๑๖} ที.สี. (ไทย) ๕/๒๔๗/๘๓.

^{๑๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๕/๕๔.

^{๑๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๕/๖๓.

^{๑๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๑/๓๐๖.

^{๒๐} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๓๑/๒๓๕.

ในโณณผลสูตร มีพระพุทธพจน์เกี่ยวกับคติของผู้ไม่อบรมตนและได้ทำกรรมแม้เพียงเล็กน้อยว่า “บุคคล บางคนในโลกนี้ไม่เจริญกาย ไม่เจริญศีล ไม่เจริญจิต ไม่เจริญปัญญา มีคุณน้อย มีอิตถาพน้อย มักอยู่เป็นทุกข์เพราะผลกรรมเล็กน้อย บุคคลเช่นนี้ทำบาปกรรมแม้เพียงเล็กน้อย บาปกรรมนั้นก็พาเขาไปสู่นรกได้”^{๒๑}

ในนิริยสูตร มีพระพุทธพจน์เกี่ยวกับคติของผู้ละเมิดเบญจศีลว่า

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมดำรงอยู่ในนรกเหมือนถูกนำไปฝังไว้ ธรรม ๕ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑. เป็นผู้ฆ่าสัตว์ ๒. เป็นผู้ลักทรัพย์ ๓. เป็นผู้ประพฤติดิฉินในกาม ๔. เป็นผู้พูดเท็จ ๕. เป็นผู้เสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ภิกษุทั้งหลาย บุคคลประกอบด้วยธรรม ๕ ประการนี้แล ย่อมดำรงอยู่ในนรกเหมือนถูกนำไปฝังไว้^{๒๒}

ในภริยาสูตร มีพระพุทธพจน์เกี่ยวกับคติของภรรยาที่ไม่พึงปรารถนาว่า “ภรรยาใดในโลกนี้ ที่เรียกว่า ภรรยาจุพพชฌมาต ภรรยาจุณางโจร และภรรยาจุณายหญิง ภรรยานั้น เป็นผู้ทุศีล หยาบคาย ไม่เอื้อเฟื้อ เมื่อตายไป ย่อมไปสู่นรก”^{๒๓}

ในภริยาสูตร มีพระพุทธพจน์เกี่ยวกับคติของพระเทวทัตผู้ถูกอสัทธิกรรมครอบงำว่า

ภิกษุทั้งหลาย เทวทัตถูกอสัทธิกรรม ๘ ประการครอบงำอำยิจิต ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วกัป แก่ไข่มิได้ อสัทธิกรรม ๘ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑. เทวทัตถูกลาภครอบงำอำยิจิต ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วกัป แก่ไข่มิได้ ๒. เทวทัตถูกความเสื่อมลาภครอบงำอำยิจิต... ๓. เทวทัตถูกยศครอบงำอำยิจิต... ๔. เทวทัตถูกความเสื่อมยศครอบงำอำยิจิต... ๕. เทวทัตถูกสักการะครอบงำอำยิจิต... ๖. เทวทัตถูกความเสื่อมสักการะครอบงำอำยิจิต... ๗. เทวทัตถูกความปรารถนาชั่วครอบงำอำยิจิต... ๘. เทวทัตถูกความมีมิตรชั่วครอบงำอำยิจิต ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วกัป แก่ไข่มิได้ ภิกษุทั้งหลาย เทวทัตถูกอสัทธิกรรม ๘ ประการนี้แล ครอบงำอำยิจิต ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วกัป แก่ไข่มิได้^{๒๔}

ในสุปปพุทธกฏฐิสูตร มีพระพุทธพจน์เกี่ยวกับคติของอดีตชาติของสุปปพุทธกฏฐิที่ได้ทำกรรมชั่วคือการคิดดูถูกพระปัจเจกพุทธเจ้าและได้แสดงอาการไม่เคารพต่อท่านว่า

^{๒๑} อ.ท. (ไทย) ๒๐/๑๐๑/๓๓๗.

^{๒๒} อ.ป.พ. (ไทย) ๒๒/๑๔๕/๒๔๑.

^{๒๓} อ.ส.ต. (ไทย) ๒๓/๖๓/๑๒๔.

^{๒๔} อ.อ.ก. (ไทย) ๒๓/๗/๒๐๗.

ภิกษุทั้งหลาย ชาติก่อน ชายโรคเรื้อนชื่อสุปปพุทธะเป็นบุตรเศรษฐีในกรุง ราชคฤห์นี้เอง เขาออกไปยังสวนสาธารณะ ได้เห็นพระปัจเจกพุทธะนามว่าตกรสิจี กำลังเดินบิณฑบาตในพระนคร เขารับเห็นแล้ว จึงได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ‘ใครนี่ เป็นโรคเรื้อนห่มผ้าสกปรกเที่ยวไป’ แล้วถ่มน้ำลายเดินแซงไปทางด้านซ้าย เพราะผลแห่งกรรมนั้น เขาไหม้อยู่ในนรกหลาย ๑๐๐ หลาย ๑,๐๐๐ หลาย ๑๐๐,๐๐๐ ปี...^{๒๕}

ในอุทฺตชาดก มีพระพุทฺธพจน์เกี่ยวกับคดีของผู้ที่ไม่ยกย่องนับถือผู้มีพระคุณว่า “ผู้ใดไม่ยกย่องนับถือมารดาบิดา สมณะและพราหมณ์ในเรือนของตน ผู้เช่นนั้นหลังจากตายไป ทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลกนี้แล้ว ย่อมตกนรกเหมือนอธรรมเทพบุตรล้มศีรษะปักลงแล้ว”^{๒๖}

ในภุรทัตตชาดก มีพระพุทฺธพจน์เกี่ยวกับคดีของผู้ประทุษร้ายมิตรว่า “คนผู้ประทุษร้ายมิตรสละความเกื้อกูล จะต้องหมกไหม้อยู่ในนรกอันร้ายแรง แผ่นดินย่อมสูบผู้นั้น หรือถึงมีชีวิตรออยู่ที่ชুবชิต”^{๒๗}

มีพระพุทฺธพจน์เกี่ยวกับระยะเวลาของการเสวยทุกข์ในนรกของบุคคลผู้ได้ติเตียนพระอริยเจ้าว่า “บุคคลผู้ตั้งวาจาและใจอันชั่ว ติเตียนพระอริยะ ย่อมเข้าถึงนรกสิ้น ๑๓๖,๐๐๐ นิรพทุทกับกับอีก ๕ อัปพุทกัป”^{๒๘}

ในปฐมอนันตสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงโทษของการทำลายสงฆ์ให้แตกกันว่า

บุคคลผู้ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ยินดีในการแตกกัน
อยู่ในอธรรม เป็นผู้เข้าถึงอบาย อยู่ในนรกตลอดกัป
พลาดจากนิพพานอันเป็นแดนเกษมจากโยคะ
เสวยผลกรรมอยู่ในนรกตลอดกัป
เพราะทำลายสงฆ์ที่สามัคคีกันให้แตกแยกกัน^{๒๙}

ในเนมิราชชาดก พระเจ้าเนมิได้ทรงไปเที่ยวเมืองนรกกับมาตลีเทพบุตรและได้ตรัสถามถึงบุญกรรมของสัตว์นรกทั้งหลายที่ได้ทอดพระเนตรเห็น สรุปผลของการทำบาปที่เป็นเหตุให้ตกนรกได้ดังนี้

^{๒๕} พุ.อุ. (ไทย) ๒๕/๔๓/๒๕๘.

^{๒๖} พุ.ชา. (ไทย) ๒๓/๓๕/๓๖๐.

^{๒๗} พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๘๔๐/๓๑๓.

^{๒๘} ถึ.ศ. (ไทย) ๑๕/๑๘๑/๒๕๒.

^{๒๙} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๓๕/๕๑.

(๑) ตนเองเป็นผู้มีกำลัง เบียดเบียน คำว่าผู้อื่นซึ่งมีกำลังน้อยกว่า ดังนั้น จึงตกลงสู่แม่น้ำ
เวตตรณี

(๒) เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น มีธรรมลามก บริภาษ เบียดเบียน คำว่าสมณะและ
พราหมณ์ ดังนั้น จึงถูกฝูงกาปากเหล็กรุมกัดจิกกิน

(๓) เป็นผู้ที่มีธรรมอันชั่วช้า เบียดเบียน คำว่าชายหญิงผู้ไม่มีธรรมอันชั่วช้า ดังนั้น จึงถูก
ทูปตีด้วยกระบองเหล็กนอนอยู่

(๔) อ้างพยานโกธลบหนี เพราะเหตุแห่งทรัพย์ของประชุมชน เมื่อทำทรัพย์ของหมู่ชน
ให้สิ้นไปแล้ว ดังนั้น จึงตกอยู่ในหลุมถ่านเพลิง

(๕) เบียดเบียน อาฆาตสมณะและพราหมณ์ผู้มีศีล ดังนั้น จึงดึงหัวตกลงไปสู่โลหกุมภี

(๖) จับนกงมาฆ่า ดังนั้น จึงถูกตัดศีรษะ

(๗) มีการงานไม่บริสุทธิ์ เอาข้าวสาลีปนข้าวเปลือกกลั่น ๆ ขายให้แก่ผู้ซื้อ ดังนั้น น้ำที่
สัตว์นรกผู้ถูกความร้อนแผดเผากระหายเหล่านั้นดื่มแล้ว จึงกลายเป็นกลบไป

(๘) มีการงานไม่ดี ลักทรัพย์ของผู้อื่น คือ ข้าวเปลือก ทรัพย์ เงิน ทอง เพาะ และ ปศุ
สัตว์ และกระบือ มาเลี้ยงชีวิต ดังนั้น จึงถูกแทงด้วยหอกนอนอยู่

(๙) เป็นผู้ฆ่าแพะ ฆ่าสุกร ฆ่าปลา ครั้นฆ่าปศุสัตว์ คือ กระบือ แพะและแกะแล้วก็นำมา
วางขายบนเตียงเลี่ยมชีพ ดังนั้น จึงต้องถูกสับเป็นชิ้น ๆ กองอยู่

(๑๐) มักก่อเหตุ เกรี้ยวกราด รังแกมิตรสหาย ตั้งมั่นในการเบียดเบียนผู้อื่นทุกเมื่อ
ดังนั้น จึงกินปัสสาวะและอุจจาระ

(๑๑) เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ ได้ทำการโกงด้วยตาชั่งโกง เหมือนใช้เหยื่อล่อปลา เพราะโลก
ในทรัพย์ ดังนั้น จึงต้องกลืนกินเบ็ดนอนอยู่

(๑๒) เมื่อครั้งเป็นกฤชดาในมนุษย์โลก มีการงานไม่บริสุทธิ์ ประพฤติไม่สงบเสงี่ยม ทำ
ตัวเป็นนักเลง ทอดทิ้งสามีไปคบหาชายอื่น เพราะเหตุแห่งความเรีงรมย์และเล่นสนุก ดังนั้น มีภูเข
ไฟลุกโชนช่วงกลิ้งมาบดขยี้

(๑๓) เมื่อยังมีชีวิตอยู่ในมนุษย์โลก ได้กรรมไว้ไม่ดี ล่วงละเมิดภรรยาของชายอื่น
ดังนั้น จึงถูกนายนิรยบาลจับศีรษะห้อยลงโยนไปในนรก

(๑๔) เมื่อยังมีชีวิตอยู่ในมนุษย์โลก ได้เป็นผู้มีความเห็นผิด หลงทำกรรมเพราะความ
ประมาท และชักชวนผู้อื่นเห็นผิดด้วย ดังนั้น จึงต้องมาเสวยทุกข์เวทนาอันแรงแฉ่งกล้าและเผ็ดร้อน
เหลือประมาณอยู่^{๓๐}

^{๓๐} พ.ท. (ไทย) ๒๘/๔๕๕ - ๕๐๒/๒๕๑ - ๒๖๐.

กรรมที่เป็นเหตุให้บุคคลไปสู่ นรกมีหลายอย่างตามที่กล่าวมานี้ แต่โดยสรุปก็คือการประพฤติกายทุจริต วาจาทุจริต และมโนทุจริตนั่นเอง

๒.๒.๓ ที่ตั้งของนรก

เนื่องจากนรกเป็นสถานที่ลงโทษสัตว์ผู้ทำความชั่วหลังความตาย ดังนั้น จึงไม่มีสถานที่ปรากฏเหมือนสถานที่ลงโทษผู้ทำความผิดในโลกมนุษย์ สำหรับผู้ที่เชื่อวิทยาศาสตร์มากกว่าศาสนา อาจจะไม่ใช่ในสิ่งเหล่านี้ แต่การตัดสินใจเช่นนั้นก็ไม่ให้ความยุติธรรมกับคำสอนพระพุทธศาสนา เพราะนรกภูมิบุคคลไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัสได้ แม้พระพุทธเจ้าก็ตรัสถึงการรู้เห็นทุกดิภูมิด้วยจักขุทิพย์ล่วงจักขุธรรมดาของมนุษย์ปฤชนว่า

ภิกษุ! น้อมจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่มสัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า ‘หมู่มสัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วาจาทุจริต และ มโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก...’^{๓๑}

แม้จะยังพิสูจน์ไม่ได้ว่านรกตั้งอยู่ที่ส่วนใดของจักรวาล แต่หลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ของแต่ละศาสนา มีอิทธิพลต่อแนวคิดวิถีชีวิตของศาสนิกชนมาก การที่ศาสนิกจะแสดงพฤติกรรมใดออกมาหากรู้อยู่แก่ใจว่าไม่ชอบธรรม เขาย่อมคิดปรุงแต่งต่อไปอีกว่า ผลกรรมนี้จะส่งผลถึงกับทำให้ตกนรกหรือไม่ เมื่อคิดถึงนรก อาจจะมีศาสนิกบางคนถึงกับละการกระทำที่ไม่ชอบธรรมนั้นเสีย เรื่องนรกมีอิทธิพลทำให้บุคคลงดการกระทำที่ไม่ชอบธรรมได้ในบางกรณีอย่างนี้นรกในฐานะที่เป็นภพหรือภูมิ มันจะเหมือนกับชีวิตในโลกนี้ไม่ได้ ถ้าเหมือนกันก็ต้องมองเห็นด้วยตา มันเป็นภาพชีวิตคนละแบบกับโลกมนุษย์ จึงอาจจะซ้อนกันอยู่ที่ตรงไหนก็ได้ อาจจะอยู่ในโลกมนุษย์นี้ แต่อยู่คนละมิติ จึงไม่มีสามารถมองเห็นด้วยตา^{๓๒}

คัมภีร์โลกศาสตร์ได้พรรณนาถึงอาณาเขตของส่วนประกอบของจักรวาล เช่น ภูเขาสินรุ เป็นต้น ดังนี้

^{๓๑}ที.ที. (ไทย) ๘/๒๔๘๗/๘๓.

^{๓๒}พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่, หน้า ๑๓๐.

ภูเขาสีเนรุหยั่งลงไปในมหาสมุทร ๘๔,๐๐๐ โยชน์ สูงขึ้นไปในอากาศ ๘๔,๐๐๐ โยชน์ บริเวณรอบภูเขาสีเนรุ เป็นที่อยู่ของท้าวมหาราชทั้ง ๔ และบริวาร ในจักรวาลนี้ อาณาเขตของพระจันทร์ ๔๘ โยชน์ อาณาเขตของพระอาทิตย์ ๕๐ โยชน์ ภูผาดาวดึงส์ ๑๐,๐๐๐ โยชน์ ภูผอสุธกาย ๑๐,๐๐๐ โยชน์ อเวจีมหานรก ๑๐,๐๐๐ โยชน์”^{๓๓}

อุสสทนรกตั้งอยู่รอบ ๆ มหานรกขุม ขมโลคนรกก็ตั้งอยู่รอบมหานรกเช่นกัน โดยมหานรกแต่ละขุมนั้นมีขมโลคนรกตั้งอยู่ทิศเบื้องหน้า ๑๐ ขุม เบื้องหลัง ๑๐ ขุม เบื้องขวา ๑๐ ขุม เบื้องซ้าย ๑๐ ขุม ($40 \times 8 = 320$) ส่วนโลกันตนรกตั้งอยู่ระหว่างโลกจักรวาลทั้ง ๓ ดังที่กล่าวมาแล้ว

๒.๒.๔ อายุของสัตว์นรก

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้มีการกำหนดอายุของสัตว์นรกไว้โดยการยกข้ออุปมาเปรียบเทียบกับเท่านั้น ไม่มีการคำนวณเป็นตัวเลขที่แน่นอน เพราะยากต่อการคำนวณ ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

ภิกษุ ประมาณอายุในปทุมนรกนานนัก ประมาณอายุในปทุมนรกนั้น ยากที่จะนับได้ว่า ‘ประมาณปีเท่านี้ ประมาณ ๑๐๐ ปี เท่านี้ ประมาณ ๑,๐๐๐ ปีเท่านี้ ประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ปี เท่านี้’ ภิกษุทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์พอจะยกอุปมาได้หรือไม่ พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ได้ภิกษุ” แล้วตรัสว่า “ภิกษุ หนึ่งเกวียน เมล็ดงาของชาวโกศลมีอัตรา ๒๐ ขารี ถ่วงไปแล้ว ๑๐๐,๐๐๐ ปี บุรุษจึงนำเมล็ดงาออกจากเกวียนนั้นหนึ่งเมล็ด เมล็ดงาหนึ่งเกวียนของชาวโกศลซึ่งมีอัตรา ๒๐ ขารีนั่นจะพึงหมดไป โดยท่านองนี้เร็วกว่า แต่ว่า ๑ อัพพุนรกกหาหมดไปไม่”^{๓๔} ซึ่ง ๒๐ ขารีนั่น = ๒๐,๔๘๐ ฟายมือ หนึ่งเกวียนจึงบรรจุเมล็ดงา ๒๐,๔๘๐ ฟายมือ

คัมภีร์จกกวาทิปปินีได้อ้างข้อความคัมภีร์โลกทีปกสารถึงวิธีคำนวณประมาณอายุของนรกไว้ดังนี้ “...หากจะถามว่า ก็หนึ่งวาหะนั้นมีประมาณกี่เมล็ดงา ดังนี้ไซ้ ก็พึงทราบ ว่า ๔,๐๕๖,๐๐๐,๐๐๐ เมล็ดงา ดังนี้ และจากเมล็ดงาหะหนึ่งนั้น เมื่อเวลาถ่วงไปได้ ๑๐๐,๐๐๐ ปี ก็ นำเมล็ดงาหนึ่ง ๆ ออก เมล็ดงาทั้งหมดพึงสิ้นไป แต่อายุในอัพพุนรกกหาสิ้นไปไม่...”^{๓๕}

^{๓๓}กรณิลปการ, โลกทีปกสารพระสังฆราชเมธีกร, หน้า ๑๖๘.

^{๓๔}ถ.ศ. (ไทย) ๑๕/๑๘๑/๒๕๐.

^{๓๕}สมพร เกล้าดี, “จกกวาทิปปินี กัณฑ์ที่ ๖ : การตรวจชำระและการศึกษาเชิงวิเคราะห์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓).

ดังนั้น หนึ่งเกวียนจึงมีเล็ดงาจำนวน ๔,๐๕๖,๐๐๐,๐๐๐ เมล็ด และหากต้องการรู้ว่า อายุของปทุมนรกเทียบกับจำนวนปีในโลกมนุษย์แล้วจะมีประมาณกี่ปี ก็ต้องใช้ ๑๐๐,๐๐๐ (ปี) คูณด้วย ๔,๐๕๖,๐๐๐,๐๐๐ (เมล็ด) จึงจะได้ผลลัพธ์ ซึ่งแม้แต่เครื่องคิดเลขก็อาจไม่ประมวลผลให้ เพราะจำนวนตัวเลขมากเกินไป

มีหลักฐานการเทียบอายุของนรกที่เป็นบริวารของอเวจีมหานรกไว้ดังนี้

๒๐ อัพพนรก เป็น ๑ นิรพพนรก

๒๐ นิรพพนรก เป็น ๑ อพพนรก

๒๐ อพพนรก เป็น ๑ อุหนนรก

๒๐ อุหนนรก เป็น ๑ อัญญนรก

๒๐ อัญญนรก เป็น ๑ กุมุทนรก

๒๐ กุมุทนรก เป็น ๑ โสคันธิกนรก

๒๐ โสคันธิกนรก เป็น ๑ อุปปถนรก

๒๐ อุปปถนรก เป็น ๑ ปุณฺทริกนรก

๒๐ ปุณฺทริกนรก เป็น ๑ ปทุมนรก^{๓๖}

๒.๒.๕ การถูกลงทัณฑ์ของสัตว์นรก

ในพาลปิณฑิตสูตรและเทวทูตสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงวิธีการลงโทษสัตว์นรกพวกนายนิรยบาล รวมทั้งลักษณะนรกและความเป็นอยู่ของสัตว์นรกโดยประการต่าง ๆ ประการแรก พระพุทธองค์ได้ตรัสเปรียบเทียบความทุกข์ที่เกิดจากการถูกแทงด้วยหอก ๓๐๐ เล่ม กับความทุกข์ในนรกว่า “ภิกษุทั้งหลาย จัณฺณํเหมือนกัน ทุกขโทมนัสเพราะการประหารนั้นเป็นเหตุที่บุรุษถูกประหารด้วยหอก ๓๐๐ เล่ม เสวยอยู่นั้น เปรียบเทียบกับทุกข์แห่งนรกแล้ว ไม่ถึงแม้การนับ ไม่ถึงแม้ส่วนแห่งเลี้ยว ไม่ถึงแม้การเทียบกันได้”^{๓๗}

สรุปลักษณะการลงทัณฑ์และการเสวยทุกข์ของสัตว์นรกที่ปรากฏในพาลปิณฑิตสูตรและเทวทูตสูตรได้ดังนี้

(๑) นายนิรยบาลทั้งหลายดอกตะปูเหล็กร้อนแดงที่มีมือ ๒ ข้าง, เท้า ๒ ข้าง และที่กลางอก ทำให้สัตว์นรกนั้นเสวยทุกข์เวทนาคล้าย หนักร้อน แต่ยังไม่ตายตราบเท่าที่บาปกรรมยังไม่สิ้นไป

(๒) นายนิรยบาลถูกลงไป เอาขวานถาก

^{๓๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๑/๒๘๑.

^{๓๗} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๔๖/๒๕๕.

(๓) นายนิรยบาลจับเอาเท้าขึ้น เอาศีรษะลงเอามิดเอว
 (๔) นายนิรยบาลจับเขาเทียมรถแล่นกลับไปกลับมาบนพื้นอันร้อนลวกเป็นเปลวโชติช่วง
 (๕) นายนิรยบาลบังคับให้ขึ้นลงภูเขาถ่านเพลิงลวกใหญ่ที่ไฟลุกโชติช่วง
 (๖) นายนิรยบาลจับเอาเท้าขึ้น เอาศีรษะลง ทุ่มลงในโลหกุมภี (หม้อทองแดง) อันร้อนแดงลวกเป็นแสงไฟ

(๗) นายนิรยบาลจับทุ่มลงในมหานรก บางคราว เมื่อล่วงกาลไปนาน ประตูด้านทิศตะวันออก...ประตูด้านทิศตะวันตก...ประตูด้านทิศเหนือ...ประตูด้านทิศใต้ ของมหานรคนั้นจะถูกเปิด สัตว์นรกจะวิ่งไปที่ประตูนั้นอย่างรวดเร็ว แต่เมื่อเขาวิ่งไป ก็ถูกไฟไหม้ แม้กระดุกก็มอดไหม้เป็นควัน อวัยวะที่ถูกเขกออกแล้วจะกลับคงรูปเดิมทันที ในขณะที่เขามาถึง ประตูนั้นจะถูกปิด

(๘) ในภูถนรก (ซึ่งตั้งอยู่ในมหานรก) สัตว์นรกถูกสัตว์ปากเขี้ยวทั้งหลายเจาะกินผิวหนังจนถึงเชื้อในกระดูก

(๙) นายนิรยบาลบังคับให้ขึ้นลงที่ป่าจิว (ต้นจิว) ขนาดใหญ่ สูง ๑ โยชน์ มีหนามยาว ๑๖ องคุลี ร้อนแดงลวกเป็นแสงไฟ

(๑๐) รอบ ๆ ป่าจิวนั้นมีป่าไม้ที่มีใบเป็นดาบขนาดใหญ่อยู่ สัตว์นรกเข้าไปในป่าไม้นั้น ก็ถูกใบไม้ที่เป็นดาบซึ่งถูกลมพัดแล้วจะตัดมือบ้าง ตัดเท้าบ้าง ตัดหูบ้าง ตัดจมูกบ้าง

(๑๑) รอบ ๆ ป่าไม้ที่มีใบเป็นดาบนั้นมีแม่น้ำอันมีน้ำเป็นด่างขนาดใหญ่อยู่ เขาตกลงในแม่น้ำนั้นแล้วลอยคออยู่ในนั้น (ทำให้เจ็บแสบทรมาน)

(๑๒) นายนิรยบาลใช้เบ็ดเกี่ยวสัตว์นรคนั้นขึ้นมาวางไว้บนบกแล้วถามว่าต้องการอะไร เมื่อสัตว์นรกตอบว่าหิว ก็ใช้ขอเหล็กอันร้อนแดงลวกเป็นแสงไฟเกี่ยวปากให้อ้าแล้วใส่

ก้อนโลหะนั้นเข้าไปในปาก ก้อนโลหะนั้นก็ไหม้ริมฝีปากบ้าง ไหม้ปากบ้าง ไหม้คอ บ้าง ไหม้ท้องบ้าง พาเสียใหญ่ไสน้อยของเขาออกมาทางทวารหนักบ้าง^{๓๘}

๒.๓ ความหมายของสวรรค์

คำว่า สวรรค์ เป็นคำที่คนส่วนใหญ่ที่นับศาสนามีความปรารถนาที่จะไปเกิดหรือไปสถิตอยู่ โดยสามารถพิจารณาได้จากความหมายของคำว่าสวรรค์ (สะหฺวัน) ที่หมายถึงโลกของเทวดา เมืองฟ้า^{๓๙} สัพพทว่า สกฺค ตามหลักภาษาบาลีในส่วนที่เป็นไวยากรณ์ สามารถวิเคราะห์รูป

^{๓๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๔๕-๒๓๐/๒๕๕-๓๑๓.

^{๓๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๔๔๓.

ศัพท์ได้ว่า (หรือวิ.ว่า) โสภโณ อคุโธ สกุโธ.^{๔๐} (ภพ อันงาม คือเลิศ ชื่อว่า สวรรค์) อชฺ ชาติ ในความไป แปลง ช เป็น ค ซ้อน ค ลบพทหน้า เหลือแต่ ส

จากความหมายที่กล่าวมาเป็นเหตุผลให้กล่าวได้ว่า สวรรค์ ได้แก่ โลกที่เลอเลิศไปด้วย
 กามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นโลกที่เพียบพร้อม
 ด้วยสิ่งที่ดี เป็นแดนที่อยู่ของเหล่าเทวดา^{๔๑}

คำว่า สวรรค์ มาจากคำว่า สักกะ แปลว่า โลกที่เลอเลิศเพียบพร้อมไปด้วยกามคุณ
 ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โภจทรัพย์อันน่าปรารถนาน่าใคร่ สวรรค์คือโลกที่งดงามเลอเลิศ
 เพียบพร้อมด้วยสิ่งที่ดี และสิ่งที่เป็นบุญ

สวรรค์คือเมืองฟ้า เป็นโลกของเทวดา สวรรค์นั้นเป็นดินแดนที่บริบูรณ์ไปด้วย
 ความสุขล้วนหมู่สัตว์ที่เกิดในสวรรค์ เรียกว่า เทวดา เพราะเป็นบุคคลจำพวกที่เล่นสนุกสนานด้วย
 กามคุณ ๕ ประการ และด้วยคุณพิเศษมีมานและอภิญญา เป็นต้น^{๔๒}

จากการศึกษาความหมายของสวรรค์ สรุปความได้ว่า สวรรค์คือแดนที่เพียบพร้อมด้วย
 กามคุณ ๕ เป็นที่อยู่ของเทวดา แบ่งเป็นชั้น ๆ ตามบุญกรรมที่ได้ทำไว้มากน้อยแตกต่างกัน

๒.๔ ประเภทและลักษณะของสวรรค์

๒.๔.๑ ประเภทของสวรรค์

การศึกษาวิจัยเรื่องสวรรค์ในบทนี้จะได้กล่าวถึงถึงสวรรค์ใน ๒ มิติ คือ (๑) นรกด้าน
 กายภาพ (๒) นรกในชาติหน้า ทั้ง ๒ ประเด็นนี้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. นรกด้านกายภาพ หมายถึง นรกในชาตินี้ มีหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์
 พระไตรปิฎกและแนวคิดต่อนรกเชิงนามธรรมของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

ในมหาปริพาหสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงนรกชื่อว่า มหาปริพาหะ ในนรกขุมนี้ สัตว์
 นรกจะได้เห็นรูป ได้ยินเสียง คมกลิ่น ถูกต้องสัมผัสอารมณ์ที่ไม่น่าปรารถนาเท่า นั้น (อนิฏฐารมณ์)
 ดังนั้น จึงได้ชื่อว่า ผู้มีความเร่าร้อน เมื่อภิกษุทูลถามถึงความเร่าร้อนอื่นที่มากกว่านี้ พระองค์ก็ได้

^{๔๐} ป. หลงสมบุญ, พจนานุกรมมคธ – ไทย, หน้า ๖๘๒.

^{๔๑} พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญโญ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”,
 วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕).

^{๔๒} พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธ
 ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓).

ตรัสว่า ความร่าเริงที่มากกว่าคือการที่สมณะหรือพราหมณ์ผู้ไม่รู้ปริยสัจ ๔ ยินดีในสังขาร จึงถูกสังขารปรุงแต่งให้เกิดความร่าเริงจิตใจ^{๔๓}

หลวงพ่อกุศลธาสได้กล่าวถึงนรกในมิติของขณิกาทว่า

ที่ไม่ดีและไม่ชอบและเป็นทุกข์นั้นเป็นนรกขึ้นมาทันที และเห็นได้ชัดเจนหรือได้ง่ายหรือเห็นได้ประจักษ์เลย ถ้าเป็นเรื่องที่ดีทำให้สบายใจก็เป็นสวรรค์ขึ้นมา สวรรค์หรือนรกกี้ตาม เรามองเห็นชัดในความคิดที่ปรุงแต่งขึ้นมาจากการที่ตาเห็นรูปบ้าง จากการที่หูได้ยินเสียงบ้าง จมูกได้ดมกลิ่นบ้าง ลิ้นได้ลิ้มรสบ้าง ผิวหนังได้สัมผัสผิวหนังบ้าง และใจก็เอาไปคิดปรุง^{๔๔}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้แสดงทัศนะต่อนรกและสวรรค์เชิงนามธรรมคือความเป็นสวรรค์ในอก นรกในใจ และผัสสะเป็นเหตุแห่งการเกิดขึ้นแห่งนรกทางใจ ดังนี้

นรกสวรรค์แม้ในชาติหน้าก็สืบเนื่องไปจากที่มีอยู่ในชาตินี้ เพราะอะไร เพราะมันอยู่ในสภาพจิต ภูมิของจิต ชั้นของจิต ระดับของจิต ใจ จิตของเรามีคุณภาพหรือสมบัติอยู่ในระดับไหน ถึงเวลาตาย ถ้าระดับจิตเป็นนรกกี้ไปนรก ถ้าระดับจิตเป็นสวรรค์กี้ไปสวรรค์ นี่เกี่ยวกับสภาพจิตที่เป็นอยู่ตลอดเวลา...เพราะฉะนั้น เรื่องสวรรค์ในอกนรกในใจก็ย่อมมิได้ตามหลักนี้คือระดับจิตของเรานั้นเอง ที่มันอยู่ในนรกหรือสวรรค์ ถ้าระดับจิตของเราอยู่ในนรก ก็เป็นนรกและไปนรก ถ้าระดับจิตของเราอยู่ในสวรรค์ ก็เป็นสวรรค์และไปสวรรค์^{๔๕} ท่านกล่าวว่า คนที่ยังไม่รู้ปริยสัจ ๔ ยังไม่แทงตลอดสังขาร ไม่เข้าใจในหลักการแห่งสังขารของอริยชน ก็ยังปรุงแต่งสร้างสวรรค์-นรกกันอยู่ตลอดเวลาด้วยอายตนะของเรานั้นแหละ คือด้วยตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจของเรา^{๔๖}

๒. นรกในชาติหน้า คัมภีร์พระพุทธศาสนาจัดประเภทของสวรรค์ (เทวโลก) ไว้ ๖ คือ (๑) ชั้นจาตุมหาราช (๒) ชั้นดาวดึงส์ (๓) ชั้นยามา (๔) ชั้นดุสิต (๕) ชั้นนิมมานรดี (๖) ชั้นปรินิมิทตวสวัตติ การตั้งชื่อสวรรค์เหล่านี้ตั้งตามชื่อเทวดาผู้ปกครอง และลักษณะหรือสมบัติของสวรรค์แต่ละชั้นมีรายละเอียดโดยสังเขปดังต่อไปนี้

^{๔๓} ต.ม. (ไทย) ๑๘/๑๑๓๓/๖๒๕-๖๒๖.

^{๔๔} พุทธศาสนิกขุ, ปรมัตถสภาวะธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สวนอศมมุนิธิ, ๒๕๑๘), หน้า ๑๐๕.

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), นรก-สวรรค์ในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบรรลือธรรม, มปป.), หน้า ๑๕-๒๐.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

(๑) ชั้นจาตุรุมหาราช เป็นสวรรค์ชั้นแรกของเหล่าเทวดา ผู้เล่นสนุกสนาน ด้วยกามคุณ ๕ เทวดาผู้เป็นใหญ่ในการปกครองสวรรค์ชั้นนี้มี ๔ ท่าน จึงเรียกว่าจาตุรุมหาราชิกา แต่ละท่านล้วนมีบริวารผู้อยู่ใต้การบังคับบัญชาแตกต่างกันไปในทิศทั้ง ๔ คือ ท้าวธตรฐ เป็นมหาราชผู้ทรงยศเป็นเจ้าเป็นใหญ่ ปกครองด้านทิศตะวันออก มีพวกคนธรรพ์เป็นบริวารแวดล้อม ท้าววิรูปักษ์ เป็นมหาราชผู้ทรงยศเป็นเจ้าเป็นใหญ่ ปกครองด้านทิศใต้ มีพวกกุมภภัณฑ์เป็นบริวารแวดล้อม ท้าววิรูปักษ์ เป็นมหาราชผู้ทรงยศเป็นเจ้าเป็นใหญ่ ปกครองด้านทิศตะวันตก มีพวกนาคเป็นบริวารแวดล้อม ท้าวเวสสวัณ เป็นมหาราชผู้ทรงยศเป็นเจ้าเป็นใหญ่ ปกครองด้านทิศเหนือ มีพวกยักษ์เป็นบริวารแวดล้อม^{๔๗}

(๒) ชั้นดาวดึงส์ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นสถานที่อยู่ของเหล่าเทวดาที่เป็นกามาพจร ตั้งอยู่เหนือเขาสิเนรุราช ภายในสวรรค์ชั้นนี้ประดับด้วยอุทยานและสระโบกขรณี มีปราสาทชื่อ เวชยันต์ สูง ๓๐๐ โยชน์ ประดับด้วยรัตนชาติทั้ง ๗ มีต้นไม้ชื่อ ปาริฉัตตกะ มีปริณทลแผ่ไป ๑๐๐ โยชน์ ที่โคนต้นไม้มีแท่นศิลาชื่อ บันฑุกัมพล มีสีดา ดอกชัยพฤกษ์ สีครั่ง และสีบัวโรยยาว ๖๐ โยชน์ กว้าง ๕๐ โยชน์ หนา ๑๕ โยชน์ ยืนลงในเวลาประทับนั่ง พุ่งขึ้นเต็มที่อีกในเวลาเสด็จลุกขึ้น มีช้างทรงชื่อ เอราวัณ เป็นเทพบุตรเนรมิตกายเป็นช้าง^{๔๘} ชั้นดาวดึงส์นี้มีท้าวสักกะเป็นผู้ปกครองสูงสุด เมื่อนับรวมกับเทพบริวารอีก ๓๒ องค์ จึงได้ชื่อว่า ดาวดึงส์ ท้าวสักกะมีปชาบดี ๔ พระองค์ คือ นางสุธรรมา นางสุนันทา นางสุจิตตา และนางสุชาดา

ด้านทิศตะวันออกมีอุทยานทิพย์ชื่อนันทวัน มีสระใหญ่ สระ ชื่อนันทาโบกขรณี และจุลนันทาโบกขรณี แถบฝั่งสระโบกขรณีนี้นั้นมีแผ่นหินลาด แผ่น ชื่อนันทา และจุลนันทา ด้านทิศใต้มีอุทยานใหญ่ชื่อผารุสกวัน มีสระใหญ่ สระชื่อกัทธาโบกขรณี และสุกัทธาโบกขรณี มีแผ่นหินลาด แผ่น ชื่อกัทธา และสุกัทธา ด้านทิศตะวันตกมีอุทยานใหญ่ชื่อจิตรลดา มีสระ สระ ชื่อจิตรโบกขรณี และจุลจิตรโบกขรณี มีแผ่นศิลาแก้วชื่อจิตรและจุลจิตร ด้านทิศเหนือมีอุทยานใหญ่ชื่อมิสสกวัน มีสระใหญ่ สระ ชื่อธรรมาโบกขรณี และสุธรรมาโบกขรณี แถบฝั่งสระนั้นมีหินลาดชื่อธรรมา และสุธรรมา ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีอุทยานชื่อบุณทริกวัน และบุณทริกวัน มีต้นทองกลางใหญ่ชื่อปาริชาตกลปพฤกษ์ (ปาริฉัตตกะ) ซึ่งภายใต้มีแท่นศิลาแก้วชื่อปณทุกัมพล ใกล้กับต้นปาริชาตนั้นมีศาลาใหญ่ชื่อสุธรรมา เป็นเทวาสภาที่ประชุมของเทวดา ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้มีพระเจดีย์ทองชื่อ พระจุฬามณีเจดีย์ งามรุ่งเรืองประดับด้วยอินทนิลกลางองค์เจดีย์ไปจนถึงยอดเป็นทอง ประดับด้วยแก้วเจ็ดประการ มีกำแพงทองล้อมรอบ มีธงปฏาก

^{๔๗} สมคิด เสวยล้ำ, “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมจากการตอบปัญหาของเทวดา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^{๔๘} คุรุรายละเอียดใน พุ.ธ.อ. (ไทย) / ๑๕๕-๑๕๖.

และธงชัย กลด ชุดสายทั้งหลาย ล้วนประดับด้วยแก้วเงินทองมีสีต่างๆ กัน พระอินทร์ได้เสด็จไปนมัสการพระเจดีย์พร้อมหมู่เทพยดาและนางฟ้าบริวารทั้งหลายและทรงกระทำประตักนิมิตพระเจดีย์ทุกวัน^{๔๕}

(๓) ชั้นยามา เทวภูมิอันดับที่ ๓ นี้ เป็นแดนสุขาวดี ซึ่งเป็นที่สถิตอยู่แห่งปวงเทพยดาชาวฟ้าทั้งหลายผู้ไม่มีความลำบาก และถึงซึ่งความสุขอันเป็นทิพย์ มีเทพผู้มหัศจรรย์ทรงนามว่า สมเด็จพระสุยามเทวธิดา ทรงเป็นอธิบดีผู้ปกครอง เพราะฉะนั้นสรวงสวรรค์ชั้นนี้จึงมีนามว่า ยามาเทวภูมิ = ภูมิเป็นที่อยู่แห่งทวยเทพซึ่งมีสมเด็จพระสุยามเทวธิดาทรงเป็นอธิบดี^{๔๖} เทวดาทั้งหลายบรรดาที่ได้ก่อสร้างการกุศลไว้และได้ไปเกิดที่สวรรค์ชั้นยามานี้มีหน้าตาร่างกายรุ่งเรืองงดงามยิ่งนัก ได้รับความผาสุก มีความสำราญชื่นบานเทพฤทธิ์ เสวยทิพย์สมบัติอันมีรสสมควรแก่อัตภาพ ท้าวสุยามเทวราชผู้ทรงเป็นจอมเทพปกครองชาวสวรรค์ชั้นยามานี้ก็ทรงมีน้ำพระทัยประกอบด้วยกุศลยุติธรรมทำให้เหล่าเทพยดาได้รับความชุ่มฉ่ำใจได้เสวยสุขสุดพรรณา^{๔๗}

(๔) ชั้นดุสิต เทวภูมิอันดับที่ ๔ นี้ เป็นแดนสุขาวดี ซึ่งเป็นที่สถิตอยู่แห่งปวงเทพยดาชาวฟ้าทั้งหลายผู้มีความยินดีและความแช่มชื่นอยู่เป็นนิตย์ และถึงซึ่งความสุขอันเป็นทิพย์ โดยมีเทพเจ้าผู้มหัศจรรย์ทรงนามว่า สมเด็จพระท้าวสันดุสิตเทวธิดา ทรงเป็นอธิบดีผู้ปกครอง เพราะฉะนั้นสรวงสวรรค์ชั้นนี้จึงมีนามว่า ดุสิตาเทวภูมิ = ภูมิเป็นที่อยู่แห่งทวยเทพอันมีสมเด็จพระท้าวสันดุสิตเทวธิดาทรงเป็นอธิบดี^{๔๘} สำหรับปวงเทพเจ้าผู้สถิตอยู่ในดุสิตสวรรค์นี้ แต่ละองค์ย่อมปรากฏมีรูปทรงสวยงาม มีความสง่ากว่าเทพยดาชั้นต่ำ ๆ ทั้งมีน้ำใจรู้บุญรู้ธรรมเป็นอย่างดี มีจิตยินดีต่อการสดับรับฟังพระธรรมเทศนาเป็นยิ่งนัก เทพเจ้าเหล่านี้ย่อมจะมีเทวสันนิบาตประชุมฟังธรรมกันเสมอมิได้ขาดเลย^{๔๙}

(๕) ชั้นนิมมานรดี สวรรค์ชั้นนิมมานรดี คือสวรรค์ชั้นที่ ๕ เป็นที่อยู่ของเทวดาเหล่ากามาจร คำว่า นิมมานรดี แปลว่า แดนที่อยู่แห่งเทพผู้มีความยินดีในการเนรมิตถือกันว่าเทวดาชั้นนี้ปรารถนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็เนรมิตได้เอง จอมเทพผู้ปกครองสวรรค์ชั้นนี้คือ ท้าวสุณิมิต

^{๔๕} คณะทำงานโครงการวรรณกรรมอาเซียน, ไตรภูมิภค ฉบับถอดความ, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๕๕-๑๖๐.

^{๔๖} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), ภูมิวิธานี, จัดพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพพระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), หน้า ๓๘๔.

^{๔๗} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ.๕), โลกทิปนี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๘๓.

^{๔๘} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), ภูมิวิธานี, หน้า ๓๕๓.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๔.

เทพบุตร^{๕๔} เทพยดาทั้งหลายผู้สถิตเสวยทิพย์สมบัติอยู่ ณ นิมานรดีแดนสุขาวดีนี้ย่อมมีรูปทรงสวยงาม น่าดูน่าชมยิ่งกว่าชาวสวรรค์ชั้นต่ำกว่าทั้งหลาย และมีกายทิพย์ซึ่งมีรัศมีรุ่งเรืองเป็นยิ่งนัก หากเขามีความปรารถนาจะเสวยสุขด้วยกามคุณารมณ์สิ่งใด เขาย่อมเนรมิตเอาได้ตามความพอใจชอบใจแห่งตนทุกสิ่งทุกประการ^{๕๕}

(๖) ชั้นปรินิมิตวสวัตติ เทวภูมิอันดับที่ ๖ นี้ เป็นแดนสุขาวดีสวรรค์เทวโลกชั้นสูงสุดฝ่ายกามาวจร ซึ่งเป็นที่สถิตอยู่แห่งปวงเทพเจ้าชาวฟ้าทั้งหลายผู้เสวยกามคุณารมณ์ที่เทวดาอื่นรู้ความต้องการของตนแล้วเนรมิตให้ เป็นที่อยู่อันประเสริฐด้วยสุขสมบัติยิ่งกว่าสวรรค์ชั้นฟ้าทั้งหลาย โดยมีเทพเจ้าผู้มหัศจรรย์ใหญ่นามว่า ท้าวปรินิมิตเทวธิดาตรงเป็นอธิบดีในแดนเทพยดา กับทั้งเป็นที่สถิตอยู่ของเหล่าเทพยดาจำพวกมารทั้งหลาย โดยมีท้าวปรินิมิตวสวัตติทรงเป็นอธิบดีในแดนมาร...^{๕๖}

๒.๔.๒ กรรมที่ทำให้ไปบังเกิดในสวรรค์

กรรมที่ทำให้บุคคลไปบังเกิดในสวรรค์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกโดยมากจะเป็นบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ กรรมอื่นนอกจากนี้ก็มีบ้างแต่ไม่มาก กรรมหรือหลักธรรมที่ทำให้ได้ไปบังเกิดเป็นเทวดา ประมวลได้ดังนี้

ในวิมานวัตถุ พระโมคคัลลานะได้ถามถึงบุญที่ทำให้ได้มาบังเกิดเป็นเทพธิดา นางได้เรียนท่านว่า

ชาติก่อน ดิฉันเกิดเป็นมนุษย์ อยู่ในหมู่มนุษย์ในมนุษยโลก ได้เห็นภิกษุผู้หนึ่งเห็น้อยกระหายน้ำ จึงขมิขม้นถวายน้ำให้ท่านดื่ม... เพราะบุญนั้นผิพรรณดิฉันจึงงามเช่นนี้ ผลอันพึงปรารถนาจึงสำเร็จแก่ดิฉันในวิมานนี้ และโภคะทั้งมวลล้วนน่าพอใจจึงเกิดขึ้นแก่ดิฉัน^{๕๗}

สมัยหนึ่ง ท้าวสักกะได้ถามสาเหตุแห่งการได้ทิพย์สมบัติของเทวธิดาของท่านพระมหากัสสปเถระ ท่านได้บอกว่า

เมื่ออาตมภาพกำลังเที่ยวบิณฑบาต หยุดย่นนั่งอยู่ หญิงกำพร้าขัดสนคนหนึ่ง ซึ่งอาศัยขายคาเรือนของผู้อื่นอยู่ นางเลื่อมใส ได้ถวายข้าวตังแก่อาตมภาพด้วยมือทั้งสองของ

^{๕๔} สมคิด เสวยล้ำ, “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมจากการตอบปัญหาของเทวดา”, ๒๕๕๓.

^{๕๕} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), ภูมิวิธานิ, หน้า ๔๑๕.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๕.

^{๕๗} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๕๓-๖๑/๑๐-๑๑.

ตน นางละร่วงมกุฎ จุติพ้นจากมนุษยโลกนี้แล้ว นางเป็นเทพธิดาชื่ออาจามทาศิกา มีความสุขบันเทิงอยู่ในสวรรค์ ซึ่งเป็นที่อยู่ของทวยเทพผู้มีฤทธิ์มากชื่อนิมมานรดี^{๕๘}

บุญที่เกิดจากการกระทำพุทธบูชา ไหว้พระรัตนเจดีย์และมีใจเลื่อมใสในพระสฤป เช่น เมื่อพระผู้มีพระภาคพระนามว่าปทุมุตตระ ผู้มีพระยศยิ่งใหญ่ปรินิพพานแล้ว ข้าพเจ้าได้ถือศอบซึ่งเต็มด้วยดอกไม้ ไปบูชาพระสรีระของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าทำจิตให้เลื่อมใสในการบูชานั้นแล้วได้ไปเกิดยังสวรรค์ชั้นนิมมานรดี ข้าพเจ้าแม้จะอยู่ใน เทวโลกก็ยังประพฤติกกรรมคืออยู่^{๕๙}

เมื่อพระชินเจ้าทรงพระนามว่าสุเมธผู้เป็นพระศาสดา ทรงข้ามโอณะได้แล้ว ผู้คงที่เสด็จปรินิพพานแล้วข้าพเจ้านั้น ไหว้รัตนเจดีย์ซึ่งคลุมด้วยข่ายทองคำแล้วได้ทำใจให้เลื่อมใสในพระสฤป

ข้าพเจ้ามิได้ให้ทาน ก็เพราะข้าพเจ้าไม่มีวัตถุสิ่งของที่จะให้ แต่ได้ชักชวนคน อื่น ๆ ในการให้ทานนั้น...ข้าพเจ้าได้ทำกุศลกรรมนั้นไว้เท่านี้ ตนเองจึงเสวยสุขอันเป็นทิพย์ บันเทิงอยู่ในท่ามกลางหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ ทั้งยังไม่หมดบุญ^{๖๐}

เทวดาบางคนทานก็ไม่ได้ให้ แต่อาศัยการรักษาสรรณคมน์ (ศีล) เพียงอย่างเดียวก็สามารถไปบังเกิดในสวรรค์ได้ ดังนี้

ข้าพเจ้าได้เข้าไปหาสมณะนามว่านิสกะ ผู้เป็นอัครสาวกของพระพุทธเจ้าแล้วรับสรณคมน์ ครั้งนั้น เหล่าสัตว์มีอายุประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ปี ข้าพเจ้าได้รักษาสรรณคมน์ให้บริบูรณ์ตลอดระยะเวลาเท่านั้น เมื่อจิตดวงสุดท้ายกำลังเป็นไปอยู่ ข้าพเจ้าระลึกถึงสรณคมน์นั้นได้แล้ว ด้วยกรรมที่ข้าพเจ้าได้ทำไว้ดีแล้วนั้น ข้าพเจ้าจึงได้ไปเกิดยังสวรรค์ชั้นดาวดึงส์^{๖๑}

บางแห่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงอานิสงส์ของการบำเพ็ญทานและศีล แต่ไม่ได้บำเพ็ญภาวนาว่า หลังจากตายแล้ว เขาย่อมเกิดร่วมกับเทวดาชั้นจาตุมหาราชาจนถึงชั้นชั้นปรนิมมิตวสวัตติ^{๖๒}

^{๕๘} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๘๓-๑๘๔/๓๓.

^{๕๙} พุ.อป. (ไทย) ๓๓/๔๕-๕๐/๕๕.

^{๖๐} พุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๒๐๔-๑๒๐๖/๑๕๑.

^{๖๑} พุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๑๑-๑๑๓/๑๓๖.

^{๖๒} อง.อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๕๕-๒๕๖.

๒.๔.๓ ที่ตั้งของสวรรค์

เนื่องจากสวรรค์เป็นภพทิพย์ มนุษย์ไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัส แต่ก็รู้ได้โดยอาศัยจากหลักฐานคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

สถานที่ตั้งของสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกานี้มีบรรยากาศที่สวยงามกล่าวคือ นับจากแผ่นดินที่เราอยู่ขึ้นไปเบื้องบน ๓ ๖,๐๐๐,๐๐๐ วา คิดเป็นโยชน์ได้ ๔๖,๐๐๐ โยชน์ก็จะถึงสวรรค์ชั้นฟ้าที่ชื่อว่า จาตุมหาราชิกาภูมิ ซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขาขุคันธราชทิศตะวันตกและตะวันออก ส่วนทิศใต้เป็นเขาสีเนรุราชมีเมืองสวรรค์สำหรับเทพดาอยู่ ๔ เมืองด้วยกันแต่ละเมืองมีความกว้างและยาวเท่ากันคือ ๔๐๐,๐๐๐ วา มีกำแพงทองล้อมรอบประดับประดาด้วยแก้ว ๗ ประการ^{๖๓} ชั้นดาวดึงส์ตั้งอยู่เหนือชั้นจาตุมหาราชิกา ชั้นยามาตั้งอยู่เหนือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ขึ้นไปเบื้องบนไกล ๘๔,๐๐๐ โยชน์ มีปราสาทเงินปราสาททองเป็นวิมานที่อยู่ของเหล่าเทพยดาและปราสาทวิมานนั้นสวยงามวิจิตรตระการตาเกินชั้นดาวดึงส์^{๖๔} ชั้นดุสิตตั้งอยู่เหนือชั้นยามาขึ้นไป ๖๘,๐๐๐ โยชน์ มีวิมานเป็นปราสาทแก้วปราสาททอง มีความสูงความงามมากกว่าปราสาทของเทวดาในชั้นยามา เทวดาผู้เป็นใหญ่ปกครองสวรรค์ชั้นดุสิตคือ ท้าวสันดุสิตเทพบุตร^{๖๕} ที่ตั้งของสวรรค์ชั้นนิมมานรดีอยู่เหนือชั้นดุสิตขึ้นไป ๓๓๖,๐๐๐ โยชน์ มีวิมานเป็นปราสาทแก้วปราสาททอง มีกำแพงแก้วกำแพงทองล้อมรอบ มีแผ่นดินเป็นทองราบเรียบเสมอกันทุกแห่ง มีสระน้ำมีสวนแก้วสวยงามยิ่งขึ้นไปกว่าสวรรค์ชั้นดุสิต^{๖๖} ชั้นปรนิมมิตวสวัตดีตั้งอยู่เหนือสวรรค์ชั้นนิมมานรดีขึ้นไป ๖๗,๐๐๐ โยชน์^{๖๗}

๒.๔.๔ อายุของสวรรค์

คัมภีร์วิภังค์และจักกวัตติปนีแสดงอายุของเทวดาเทียบกับอายุบนโลกมนุษย์ไว้ดังนี้

๕๐ ปีของมนุษย์ เท่ากับคืนและวันหนึ่งของเทพชั้นจาตุมหาราชิกา ๓๐ คืนโดยคืนนั้นเป็นหนึ่งเดือน ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้นเป็นหนึ่งปี ๕๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้นเป็นกำหนดอายุของเทพชั้นจาตุมหาราชิกาเหล่านั้น ด้วยการนับของมนุษย์ก็จะเท่ากับ ๕ ล้านปี

๑๐๐ ปีของมนุษย์ เท่ากับคืนและวันหนึ่งของเทพชั้นดาวดึงส์...๑,๐๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้นเป็นกำหนดอายุของเทพชั้นดาวดึงส์เหล่านั้น ด้วยการนับของมนุษย์ก็จะเท่ากับ ๕ โกฏิ ๖ ล้านปี

^{๖๓} คณะทำงานโครงการวรรณกรรมอาเซียน, ไตรภูมิภควา ฉบับถอดความ, หน้า ๑๔๕.

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๓.

^{๖๕} สมคิด เสวยล้ำ, “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมจากการตอบปัญหาของเทวดา”, ๒๕๕๓.

^{๖๖} คณะทำงานโครงการวรรณกรรมอาเซียน, ไตรภูมิภควา ฉบับถอดความ, หน้า ๑๖๕.

^{๖๗} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร ป.ธ.๕), โลกทิปนี, หน้า ๒๐๓.

๒๐๐ ปีของมนุษย์ เท่ากับคืนและวันหนึ่งของเทพชั้นยามา...๓,๐๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้น
เป็นกำหนดอายุของเทพชั้นยามาเหล่านั้น ด้วยการนับของมนุษย์ก็จะเท่ากับ ๑๔ โกฎิ ๔ ล้านปี

๔๐๐ ปีของมนุษย์ เท่ากับคืนและวันหนึ่งของเทพชั้นคุสิต...๔,๐๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้นเป็น
กำหนดอายุของเทพชั้นคุสิตเหล่านั้น ด้วยการนับของมนุษย์ก็จะเท่ากับ ๕๗ โกฎิ ๖ ล้านปี

๘๐๐ ปีของมนุษย์ เท่ากับคืนและวันหนึ่งของเทพชั้นนิมมานรดี...๘,๐๐๐ ปีทิพย์โดยปี
นั้นเป็นกำหนดอายุของเทพชั้นนิมมานรดีเหล่านั้น ด้วยการนับของมนุษย์ก็จะเท่ากับ ๒๓๐ โกฎิ ๔
ล้านปี

๑,๖๐๐ ปีของมนุษย์ เท่ากับคืนและวันหนึ่งของเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี...๑๖,๐๐๐ ปี
ทิพย์โดยปีนั้นเป็นกำหนดอายุของเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดีเหล่านั้น ด้วยการนับของมนุษย์ก็จะ
เท่ากับ ๒๕๑ โกฎิ ๖ ล้านปี^{๖๔}

๒.๔.๕ การเสวยทิพย์สมบัติของเทวดา

คัมภีร์อังกูตตรนิกายกล่าวถึงความแตกต่างกันของสมบัติของเทวดาผู้ดำรงอยู่ในสวรรค์
ทั้ง ๖ ชั้น คือ อายุ วรรณะ สุข ยศ อธิปไตย รูป เสียง กลิ่น รส โภกฐิพพะที่เป็นทิพย์^{๖๕} เพราะฉะนั้น
คุณสมบัติหรืออากุณเหล่านี้จึงเป็นทิพย์สมบัติของเหล่าเทวดาทั้งหลาย การเสวยทิพย์สมบัติของ
เทวดาทั้ง ๖ ชั้น ประมวลได้ดังนี้

๑. ชั้นจาตุมหาราชิกา

สวรรค์ชั้นดาวดึงส์นี้มีสระโบกขรณีซึ่งมีน้ำใสยิ่งกว่าแก้ว เต็มไปด้วยปทุมชาต
นานาชนิด สังกลิ่นหอมตลบอบอวลไปทั่วบริเวณ มีดอกไม้มีนนานาพรรณสีอันวิจิตรตระการตา และมี
รุกขชาติ (ต้นไม้) สวรรค์ มีดอกและผลทิพย์ ปรากฏให้ชาวสวรรค์ได้ชื่นชมตลอดกาล ไม่มีวันร่วง
โรยและหมดไป นอกจากนั้นยังมีเหล่าคนธรรพ์จับกล่อมดนตรีและระบำรำฟ้อนให้เหล่าทวยเทพ
ได้ชื่นบานสำราญใจในเทวสันนิบาตสถานอยู่เป็นนิตย์

๒. ชั้นจาตุมหาราชิกา

มีอุทยานทิพย์อยู่หลายแห่ง แต่ที่มีชื่อเสียงมีอยู่ ๔ แห่ง คือ (๑) สวนนันทวัน
(๒) สวนจิตรถดา (๓) สวนมิสกวัน (๔) สวนปารุสกวัน นอกจากนี้ยังมีสระโบกขรณีทิพย์
บันทุกัมพลศิลาอาสน์ และศาลาสุธรรมา (เทวสภา) อุทยานทิพย์และสระโบกขรณีมีความรื่นรมย์

^{๖๔} อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๓/๖๓๐-๖๓๑., สมพร เกล้าดี, “จักกวาฬที่ปณี กัณท์ที่ ๖ : การตรวจชำระ
และการศึกษาเชิงวิเคราะห์”, ๒๕๒๓.

^{๖๕} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๕๖.

สวสวดงามเหนือสถานที่ใด ๆ ในโลกมนุษย์นี้ เป็นสถานที่ให้เหล่าเทวดาได้เที่ยวชมความงาม ส่วนศาลาสวรรมาใช้เป็นสถานที่ฟังธรรม

๓. ชั้นยามา

สวรรค์ชั้นยามานี้มีวิมานเงินและวิมานทองทั้งงดงามวิจิตรตระการตา ไม่ปรากฏแสงพระอาทิตย์และแสงจันทร์ เพราะตั้งอยู่สูงกว่าพระอาทิตย์และพระจันทร์ ต้องอาศัยแสงมณีและรัศมีตนเป็นแสงสว่าง เมื่อไม่รู้วันและคืนเพราะไม่ปรากฏพระอาทิตย์และพระจันทร์ เหล่าเทวดาต้องอาศัยการดูความบานและหุบแห่งดอกบุปผชาติทิพย์แทน เทวดาที่เกิดในสวรรค์ชั้นยามานี้มีรูปร่างหน้าตางดงามรุ่งเรืองยิ่งนัก

๔. ชั้นดุสิต

สวรรค์ชั้นดุสิตนี้มีวิมานแก้ว วิมานทอง และวิมานเงิน นอกจากนี้ยังมีสระโบกขรณี อุทยานทิพย์ สำหรับเที่ยวเพื่อความเบิกบานสำราญใจ เทวดาในชั้นนี้มีรูปร่างหน้าตางดงามยิ่งกว่าเทวดาชั้นยามา มีใจใฝ่บุญกุศลและยินดีในการฟังธรรม

๕. ชั้นนิมมานรดี

สวรรค์ชั้นนิมมานรดีนี้มีสมบัติทิพย์เหมือนกับสวรรค์ชั้นดุสิตทุกประการ แต่ประณีตงดงามกว่า คุณสมบัติพิเศษคือการเนรมิตตามคุณได้ตามที่ปรารถนา

๖. ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี

สวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตินี้มีสมบัติทิพย์เหมือนกับสวรรค์ชั้นนิมมานรดีทุกประการ แต่ประณีตงดงามกว่า คุณสมบัติพิเศษคือการมีเทวดาอื่นเนรมิตตามคุณให้ตามที่ปรารถนา^{๓๐}

๒.๕ ความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์

คำสอนเกี่ยวกับนรกและสวรรค์ในพระไตรปิฎกแม้จะมีมากดังที่ได้กล่าวมาแล้วก็จริง แต่พระสูตรที่กล่าวถึงเรื่องเหล่านี้โดยเฉพาะมีเป็นบางพระสูตรเท่านั้น และที่โดดเด่นได้แก่ พาลบัณฑิตสูตร เทวทูตสูตร ปายาสีสูตร และเนมิราชชาดก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจะได้ยัดพระสูตรเหล่านี้เป็นกรณีศึกษาวิจัย ดังนี้

ในเทวทูตสูตร มีคำสอนเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายของบุคคลผู้ได้ทำความชั่วว่า เมื่อเขาไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก นายนิรยบาลก็จับแขนเขาไปแสดงต่อพญายมว่า ผู้นี้ไม่เกื้อกูล

^{๓๐}ดูรายละเอียดใน พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), ภูมิวิธานี, หน้า ๓๒๒-๔๓๐.

มารดาบิดา ไม่เกื้อกูลสมณะและพราหมณ์ และไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล ขอให้พระองค์จงลงโทษคนผู้นี้เถิด พญายมก็จะสอบถามเขาว่าเคยเห็นเทวทูตที่ ๑ (คนแก่) เทวทูตที่ ๒ (คนเจ็บ) เทวทูตที่ ๓ (คนตาย) ไหม ? และเมื่อได้เห็นคนแก่ คนเจ็บและคนตายแล้ว ได้คิดว่าตนเองก็จะต้องแก่ เจ็บและตายอย่างนั้น ฉะนั้น จึงควรทำความดีไหม ? เมื่อเขาตอบว่าไม่ เพราะมัวประมาทอยู่ นายนิรบาลก็จะลงโทษสัตว์นรกนั้นตามกรรมที่ได้ทำไว้^{๓๐}

พระเจ้าปายาสีผู้ครองนครเสตัพพะเป็นมิชฌาภิกขุ คือทรงเห็นว่า โลกอื่นไม่มี สัตว์ผู้ผุดเกิดไม่มี และวิบากกรรมก็ไม่มี วันหนึ่งพระองค์ได้เสด็จเข้าไปตรัสบอกถึงทัศนะของพระองค์ที่มีต่อโลกและชีวิตดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ท่านพระกุมารกัสสปเถระจึงอุปมาเรื่องโลกหน้าด้วยความมีอยู่แห่งพระอาทิตย์และพระจันทร์ในโลกอื่น พระองค์ก็ตรัสว่ายังไม่ทรงเชื่อด้วยเหตุผลเหล่านี้คือ

(๑) พวกญาติสาโลหิตที่ทำความชั่ว เมื่อตายไปแล้ว (หากเขาต้องไปอบาย) ก็ไม่กลับมาบอกว่าตนได้ไปเกิดในอบายตามที่ได้ปฎิญาไว้กับพระองค์ก่อนตาย (ในข้อนี้ท่านพระกุมารกัสสปเถระได้ตอบปัญหาอุปมาด้วยโจรขอฟ่อนพันเพชฌฆาต)

(๒) พวกญาติสาโลหิตที่ทำความดี เมื่อตายไปแล้ว (หากเขาต้องไปสุคติ) ก็ไม่กลับมาบอกว่าตนได้ไปเกิดในสุคติตามที่ได้ปฎิญาไว้กับพระองค์ก่อนตาย (ในข้อนี้ได้ตอบปัญหาอุปมาด้วยบุรุษตกหลุมคู เมื่อได้ทำความสะอาดร่างกายแล้วก็ไม่ปรารถนาจะแปดเปื้อนคู่อีก)

(๓) พวกญาติสาโลหิตที่ทำความดี เมื่อตายไปแล้ว (หากเขาต้องไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์) ก็ไม่กลับมาบอกว่าตนได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ตามที่ได้ปฎิญาไว้กับพระองค์ก่อนตาย (ในข้อนี้ได้ตอบปัญหาอุปมาด้วยเทวดาชั้นดาวดึงส์)

(๔) เหล่าสมณพราหมณ์ผู้มีศีล ประพฤติธรรม หากรู้ว่าเมื่อละสังขารไปแล้ว คุณงามความดีจะปรากฏ ท่านเหล่านั้นก็ลงทำลายชีวิตตนแล้ว แต่คงรักสุขเกลียดทุกข์และรักตัวกลัวตาย ดังนั้น จึงปรารถนาที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป ไม่ปรารถนาจะทำลายชีวิตตน (ในข้อนี้ได้ตอบปัญหาอุปมาด้วยสตรีมีครรภ์)

(๕) พระองค์รับสั่งให้ประหารชีวิตโจรด้วยการให้ดื่มในหม้อที่ปิดฝาอย่างมิดชิด เมื่อเปิดฝาม้อออกดู ก็ปรากฏว่าไม่เห็นชีวะแต่อย่างใด (ในข้อนี้ได้ตอบปัญหาอุปมาด้วยการที่คนอื่นไม่เห็นชีวะของคนนอนฝัน)

(๖) พระองค์รับสั่งให้ชั่งน้ำหนักโจรก่อนถูกประหารชีวิตกับหลังถูกประหารชีวิตแล้ว ปรากฏว่าตอนที่เสียชีวิตแล้วน้ำหนักมากกว่าตอนที่ยังมีชีวิตอยู่ (ในข้อนี้ได้ตอบปัญหาอุปมาด้วยความเบาของเหล็กร้อนแดง)

^{๓๐} วจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๓๖/๑๕๑-๑๕๓.

(๗) พระองค์รับสั่งให้ฆ่าโจรโดยไม่ให้ร่างกายตั้งแต่ผิวหนังจนถึงเยื่อในกระดูกซ้ำ หลังจากนั้นก็รับสั่งให้พลิกร่างกายไปมา ไข่ก้นดินเป็นต้นทูลและลากไปมา ก็ปรากฏว่าไม่เห็นชีวะ (ในข้อนี้ได้ตอบปัญหาอุปมาด้วยการค้นหาเสียงสังข์จากสังข์)

(๘) พระองค์รับสั่งให้เชือดตั้งแต่ผิวหนังจนถึงเยื่อในกระดูกของโจร ก็ปรากฏว่าไม่เห็นชีวะ (ในข้อนี้ได้ตอบปัญหาอุปมาด้วยการที่เด็กถากไม้สีไฟเพื่อหาเชื้อไฟ, อุปมาด้วยนายกองเกวียน ๒ คนกับยักษ์ในทางกันดาร, อุปมาด้วยคนโง่ทูลห่ออุจจาระเพื่อเป็นอาหารสุกร, อุปมาด้วยนักเลงสกกลื่นสกาศลือบยาพิษ, อุปมาด้วยคนหอบเปลือกป่าน ไม่กล้าทิ้งแม้ได้พบสิ่งที่ดีกว่า เพราะเสียขายว่าตนเองได้หอบมาไกลแล้ว)

ในที่สุดพระเจ้าปายาสีก็ทรงถึงไตรสรณคมน์ ต่อมาพระองค์ได้ทรงถวายทานโดยไม่เคารพ เมื่อสิ้นพระชนม์ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช ก็ได้วิมานว่างเปล่าด้วยผลแห่งทานนั้น^{๗๒}

พระเจ้าปายาสีทรงเป็นนักปรากฏการณ์นิยม คือทรงเชื่อในสิ่งที่พิสูจน์ได้ด้วยประสาทสัมผัสเท่านั้น ไม่ทรงเชื่อในสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ แต่เมื่อได้ทรงรับฟังการตอบปัญหาของท่านพระมหากัสสปเถระแล้วจึงค่อยทรงเชื่อ แต่ก็ยังไม่ถึงกับเป็นผู้เลื่อมใสและหนักแน่นในพระพุทธศาสนา ดังนั้น จึงได้ทรงถวายทานที่ไม่ประณีต ผลของความเชื่อดังกล่าวนี้นี้จึงทำให้ได้สมบัติที่ไม่ประณีตตามด้วย

สมัยหนึ่ง พระเจ้าเนมิแห่งกรุงวิเทหะทรงสงสัยว่าทานกับพรหมจรรย์อย่างไหนจะมีผลมากกว่ากัน ท้าวสักกะจึงเสด็จมาตอบปัญหานี้ ต่อมา มาตลีบุตรได้นำรติพจน์มานำพระองค์ไปเที่ยวชมนรกและสวรรค์พร้อมทั้งถามตอบปัญหาเกี่ยวกับกรรมอันเป็นเหตุให้ไปบังเกิดในนรกและสวรรค์ เมื่อได้ทอดพระเนตรเห็นสัตว์นรกและเทวดาพร้อมทั้งได้สดับถึงบุรพกรรมของสัตว์นรกและเทวดาเหล่านั้นแล้ว ก็ได้ทรงตั้งอธิษฐานว่า เมื่อเสด็จกลับไปยังโลกมนุษย์แล้วจะทรงบำเพ็ญทานและสัรวมระวังให้มากขึ้น^{๗๓} ความเชื่อดอนรกและสวรรค์ทำให้พระองค์ได้ทรงไม่ประมาทในการดำรงพระชนม์ และเป็นหนึ่งในทศชาติบาร์มี (อธิษฐานบาร์มี) ของพระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย

^{๗๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๖-๔๔๑/๓๔๑-๓๗๑.

^{๗๓} พ.ช. (ไทย) ๒๘/๔๕๑-๕๘๕/๒๕๑-๒๗๓.

๒.๖ อิทธิพลความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์ที่มีต่อสังคมไทย

พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์ตามคำสอนพระพุทธศาสนา อิทธิพลคำสอนเรื่องนรกและสวรรค์ที่มีต่อสังคมไทยนั้น ดังนี้

๑. มีอิทธิพลด้านความเชื่อ คือทำให้พุทธศาสนิกชนมีความเชื่อว่ามีนรกเป็นภาวะลงโทษผู้ทำความชั่ว สวรรค์เป็นสถานที่สุขสบายของผู้ทำกรรมดี ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสงสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน ว่า

พุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบันมีความเชื่อเรื่องกรรมและสงสารวัฏ เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากพระไตรปิฎกและจากวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ได้แก่ ไตรภูมิพระร่วงและภูมิวิลาสินี วรรณกรรมเหล่านี้ได้กล่าวถึงเรื่องนรกและสวรรค์อันเป็นสถานที่อยู่อาศัยของสัตว์ทั้งหลายหลังจากตายไปแล้ว โดยแสดงให้เห็นว่ามีนรกเป็นสถานที่ทรมานสัตว์ที่ทำความชั่ว สวรรค์เป็นสถานที่สุขสบายของสัตว์ที่ทำความดี...^{๓๔}

๒. มีอิทธิพลด้านพฤติกรรม คือทำให้มีการละเว้นความชั่ว เพราะกลัวการถูกลงโทษในนรก และชวนชวายเป็นการทำบุญ เพราะต้องการไปสวรรค์

๓. มีอิทธิพลด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับนรกและสวรรค์ เช่น จักรวาลทิปนี, ไตรภูมิพระร่วง, ประเพณีสิบสองเดือน (เกี่ยวกับการทำบุญ) เป็นต้น

๔. มีอิทธิพลด้านการเมืองการปกครอง ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาวิจัยเรื่อง อิทธิพลของพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อแนวคิดทางการเมืองการปกครองของพระเจ้าลิไท ว่า “ไตรภูมิพระร่วงแม้จะกล่าวว่าเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาดังปรากฏอยู่ในบานแพนกถึงจุดมุ่งหมายของการแต่ง แต่ก็ยังเป็นพื้นฐานของสังคม เป็นพื้นฐานของศีลธรรมและจริยธรรม ซึ่งนำไปสู่แนวความคิดทางการเมืองและการปกครอง”

๕. มีอิทธิพลด้านจิตรกรรมเกี่ยวกับนรกและสวรรค์ คือ ภาพวาดเกี่ยวกับการเสวยกรรมของสัตว์นรก, ภาพเขียนเกี่ยวกับการบำเพ็ญทานของพระเวสสันดร เป็นต้น

๖. มีอิทธิพลด้านประติมากรรม คือรูปปั้นเกี่ยวกับนรกและสวรรค์ เช่น รูปปั้นเทพบุตร นางฟ้า เป็นต้น

^{๓๔} พระมหาพิเชษฐ์ ชีรวິโส, “วิเคราะห์เรื่องกรรมและสงสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔).

๗. มีอิทธิพลด้านการนำไปสร้างบทละครเกี่ยวกับผลกฏแห่งกรรม เช่น เจ้ากรรมนายเวร, เปรตวัดสุทัศน์ เยี่ยมฟ้าทำดินเป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาวิจัยเรื่อง เยี่ยมฟ้าทำดิน ว่า

ในบทละครเรื่องเยี่ยมฟ้าทำดิน ผู้วิจัยเห็นว่า มีอีกประการหนึ่งที่บทละครเรื่องเยี่ยมฟ้าทำดิน ต้องการสะท้อนหรือต้องการสื่อออกมาตลอดเวลา นั่นก็คือการประกอบอาชีพที่ทุจริตของพวกของนายเมฆา ซึ่งเป็นหัวหน้าของแก๊งค์อินทรี ในพระพุทธศาสนาได้ชี้ให้เห็นว่าการประกอบอาชีพที่ทุจริตย่อมนำไปสู่อบายภูมิ ทางออกของการแก้ปัญหาให้ดับได้จึงต้องหันมาประกอบสัมมาอาชีพ จึงจะสามารถทำให้ผู้ปฏิบัติบรรลุถึงชีวิตที่มีความสุขอย่างแท้จริง สามารถนำไปสู่การพ้นทุกข์ในชีวิต พ้นการเวียนว่ายในสังสารวัฏได้^{๗๕}

จากการศึกษานรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการศึกษาพบว่า นรก คือสถานที่ลงโทษผู้ทำความชั่ว สวรรค์คือสถานที่เสวยสุขของผู้ทำความดี นรกมีทั้งหมด ๔๕๗ ขุม สวรรค์มี ๖ ชั้น (ไม่รวมพรหมโลกตามนัยคัมภีร์วิภังค์), กรรมที่ทำให้ไปบังเกิดในนรก เช่น คนไทยมีโรงฆ่าสัตว์ทุกเทศบาล ทำให้ไปตกนรกมากกว่าไปสวรรค์ เป็นต้น ส่วนกรรมที่ทำให้ไปบังเกิดในสวรรค์ เช่น การให้ทาน เป็นต้น, เกี่ยวกับสถานที่ทั้ง พระไตรปิฎกไม่ได้ระบุชัดเจน แต่คัมภีร์ในยุคหลังได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ในศาสนาพราหมณ์คือกล่าวที่ตั้งอยู่เหนือเขาพระสุเมรุ, อายุของนรกและสวรรค์มีระยะเวลาอย่างน้อยแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการกระทำกรรมของผู้ที่ไปบังเกิด, สัตว์นรกจะถูกนายนิรบาลลงโทษหนักเบาตามกรรมที่ได้ทำไว้ วิธีการลงโทษ เช่น ถูกกรอกน้ำเดือดเข้าปาก เป็นต้น ส่วนการเสวยสุขในสวรรค์ เช่น การมีวรรณะทิพย์ เป็นต้น ความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น พระเจ้าปายาสีไม่ทรงเชื่อค่อนนรกและสวรรค์ หลังจากที่ได้รับฟังคำสอนของท่านพระกুমารกัสสปเถระ จึงได้เปลี่ยนทัศนคติใหม่, ความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์เชิงนามธรรมเป็นเรื่องของสวรรค์ในอกนรกในใจและความสุขใจและทุกข์ใจที่เกิดจากการสัมผัสทางอายตนะ, อิทธิพลความเชื่อเรื่องนรกและสวรรค์มีหลายอย่าง เช่น เป็นพื้นฐานของศีลธรรมและจริยธรรม เป็นต้น

^{๗๕} พระฤกษ์ดำรงค์ ปญญาธโร (จันทร์แสง), “ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและรูปแบบการนำเสนอ เรื่องกฏแห่งกรรมที่ปรากฏในละครโทรทัศน์ : เรื่องเยี่ยมฟ้าทำดิน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).